

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1140557/4

בבית הדין הרבני האזורי באר שבע

לפני כבוד הדיינים:

הרב אליהו אריאל אדרי – אב"ד, הרב אבידן משה שפנייר, הרב אברהם צבי גאופטמן

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ טו"ר לימור מרים חגג)

נגד

הנתבע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד יפעת בן-אבי בראון)

הנדון: חיוב האב והאם במזונות כאשר המשמורת משותפת

פסק דין למזונות קבועים

רקע עובדתי כללי

העומדים לפנינו התגרשו בחודש תמוז תשע"ח. מנישואיהם נולדו להם שני בנים, גילאי כשלוש ושש.

קודם גירושיהם הגיעו הצדדים להסכם גירושין שכלל את רוב הנושאים השנויים במחלוקת. בעניין המשמורת נקבע בהסכם הגירושין כדלקמן:

"הילדים יהיו במשמורת משותפת של שני ההורים. הסדרי השהות של האב עם הילדים יתואמו בין ההורים. בהעדר הסכמה הסדרי השהות יחולקו כדלהלן: בשבוע שבו שוהים הקטינים אצל האב בסוף השבוע אזי הקטינים יהיו בבית האב בימים ב' ו-ד'. בשבוע שבו שוהים הקטינים אצל האם בסוף השבוע אזי הקטינים יהיו בבית האב בימים א', ג' ו-ה' וחוזר חלילה."

בעניין מזונות הילדים לא הגיעו ההורים להסכמה והוסכם כי העניין יידון לאחר סידור הגט. בפני בית הדין היתה תלויה ועומדת תביעת מזונות של האם שהוגשה עוד קודם לכן.

בדיון התברר כי הסכם הגירושין מבוצע ככתבו, ואכן הילדים שוהים בחלוקת זמנים שווה אצל הוריהם.

טענות האם-התובעת

צרכי הילדים השוטפים עומדים על סך של 1,200 ש"ח לחודש לכל אחד לתקופת הזמן בה שוהים הילדים אצלה. עלות שכר הדירה עומדת על סך של 2,200 ש"ח, וחלק מדור הילדים עומד על סך 880 ש"ח ובסך הכל 3,280 ש"ח. מלבד זאת, תובעת האם מחציות כמקובל.

האם עובדת בכשלושת רבעי משרה ומשכורתה עומדת על כ-3,400 ש"ח.

הוצגו קבלות על רכישת מוצרי מזון וצריכה התומכים בטענותיה, חוזה שכירות ותלושי משכורת.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

טענות האב-הנתבע

משמורת הילדים משותפת. משכך יש לפטור את האב ממזונות הילד בן השש, ולחייבו במזונות הילד בן השלוש עד גיל שש בלבד, ומכאן ואילך לפטרו ממזונותיו.

ב"כ האב הפנתה בדבריה ובסיכומיה לפס"ד ביהמ"ש העליון בבע"מ 919/15 שקבע כי הורים שחולקים משמורת משותפת על ילדים בני 6-15 יהיו חייבים בדמי מזונות משותפים בהתאם ליכולתם הכלכלית.

לדבריה, פוטנציאל ההשתכרות של האם שווה לזה של האב, ולכן יש לקבוע שיכולתם הכלכלית שווה.

עוד אמרה כי עקרון השוויון קובע כי גם על האישה לשאת בתשלום המזונות, והגישה המטילה חובת מזונות על שני ההורים תואמת לא רק את ערכי היסוד של המשפט בישראל אלא את המבט הרחב של המשפט העברי עצמו.

הכנסות האב נטו עומדות על סך של 6,400 ש"ח לחודש. הוצגו תלושי משכורת.

האב הסכים לשאת במחציות כמקובל.

בסיכומיה, השיבה ב"כ האם כי ההלכה החדשה שנקבעה על ידי בית המשפט העליון אינה מחייבת את בית הדין הרבני. בית הדין הרבני דן לפי דין תורה, ולפי דין תורה האם אינה מחויבת במזונות. כמו כן הביאה פסקי דין שניתנו בבית הדין הרבני לאחר שינוי ההלכה על ידי בית המשפט העליון, שהלכו בדרך המסורתית ולא הטילו חיוב מזונות על האם.

עד כאן טענות הצדדים.

א. שתי הערות על פס"ד בית המשפט העליון

את דעתנו ההלכתית בסוגיה זו כתבנו בהרחבה בפסק דין בתיק 147728/12 מיום א' באב תשע"ז (24.07.2017), פורסם במאגרים.

במסגרת פסק דין זה לא נוכל להימנע, בכל הכבוד הראוי, מלהעיר על פסק דינו של בית המשפט העליון שתי הערות, הנוגעות לכל מי שהמשפט העברי יקר לליבו.

פסק דינו של בית המשפט העליון בבע"מ 919/15 שינה את ההלכה הנוהגת. נביא כאן את מסקנת פסק הדין:

"הוחלט פה אחד כאמור בחוות דעתו של השופט ע' פוגלמן. בגילאי 6-15 חבים שני ההורים באופן שווה במזונות ילדיהם מדין צדקה, תוך שהחלוקה ביניהם תקבע על פי יכולותיהם הכלכליות היחסיות מכלל המקורות העומדים לרשותם, לרבות שכר עבודה, בנתון לחלוקת המשמורת הפיזית בפועל, ובשים לב למכלול נסיבות המקרה."

האמת ניתנת להיאמר, והדברים גלויים וידועים, כי כניסתו של המשפט העברי אל תוככי בית המשפט האזרחי גורמת שינויים רבים היורדים עד לשורשי הדין.

כדברי השופט זילברג בע"א 238/53:

"לא הרי דיני ישראל הנידונים בבית המשפט האזרחי, כהרי דיני ישראל הנידונים בבית הדין הדתי. שונה הגישה, שונות דרכי הדיון, ושונה לפעמים גם התוכן הממשי של הפסק [...] ולא רק בשל השוני בדיני הראיות, אלא גם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בשל הגישה המשפטית השונה אל עצם הנושא המטריאלי הנידון, לא יהא פסק דינו של בית המשפט האזרחי עולה תמיד בקנה אחד עם פסק דינו של בית הדין הדתי, אף על פי שלכאורה דנים שניהם בענין על פי דיני ישראל [...] קיצורו של דבר: ההבדלים הקיימים בין שיפוטו של בית המשפט האזרחי לבין שיפוטו של בית הדין הדתי, הם כל כך עמוקים, כל כך יסודיים.

משכך היה די אם נאמר כי בית הדין הרבני מפרש את המשפט העברי לפי דרכו, וכידוע בית הדין אינו כפוף לפרשנות בית המשפט העליון בעניינים שבסמכותו המקורית, ובפרט בדיני מזונות שממהותם נידונים הם לפי המשפט העברי.

ניתן להבין אם כן, שבית המשפט ילך בדרכו ובית הדין בדרכו, על אף שמקורות החוק הם במשפט העברי.

אף על פי כן הקורא את פסק הדין של בית המשפט העליון הנ"ל אינו יכול להימנע מתהייה בשני נושאים מהותיים, והם: הצגת הבעיה, והיחס למשפט העברי.

1. הצגת הבעיה

בדבריו התייחס כב' השופט פוגלמן אל המציאות המשפטית שהיתה נוהגת עד לפסק הדין בבע"מ 919/15. להלן דבריו מסעיף 5 ואילך:

"הצגת הבעיה שבמוקד הערעורים: הדין הנוהג בעניין מזונות קטינים במקרה של משמורת פיזית משותפת

5. [...] על פי פרשנותו הנוכחית של הדין העברי, יעקב חייב להעביר לידי רחל מדי חודש תשלום מזונות המכסה לפחות את צרכיהם ההכרחיים של שלושת הילדים. סכום זה מחושב בדרך כלל כך: 1,300-1,400 ש"ח לכל ילד עבור מזון, ביגוד, ביטוח בריאות חובה, חינוך חובה ושאר צרכים מינימליים בסיסיים (הסכום נחפף באופן חלקי כשמדובר בכמה ילדים), בתוספת כשליש עד מחצית מהסכום שמשלמת רחל עבור שכר דירה ועלויות המדור הנלוות לו (רות הלפרין-קדרי, קרן הורוביץ, שי זילברברג "על הכאוס בקביעת דמי מזונות במצבי משמורת משותפת: מבט ביקורת על הפסיקה ועל המלצות ועדת שיפמן" משפט ועסקים יט 1235, 1239 (2016) (להלן: הלפרין-קדרי, הורוביץ וזילברברג)).

6. על פי הדין הקיים, האחריות למזונות הכרחיים מוטלת באופן בלעדי על יעקב בעוד שרחל פטורה מהם לחלוטין, תהא חלוקת המשמורת הפיזית אשר תהא. לפיכך, למרות שיעקב מספק לילדיו בעצמו מדור, ביגוד, מזון, ושאר צרכים הכרחיים בסיסיים במחצית החודש שבה הילדים שוהים עמו, עלות זו אינה "מקוזזת" מסך החיוב שעליו להעביר לידי רחל. (הדגשה אינה במקור – א.א.א) כפועל יוצא מכך, סך הוצאתו של יעקב על מזונות הילדים ההכרחיים – הן אלה המסופקים על ידו במישרין, הן אלה המשולמים לרחל בכסף – עולה על היקף ההוצאה מצד רחל, הגם שבפועל הילדים שוהים אצל שניהם פרקי זמן שווים, וצורכים צרכים הכרחיים בהיקף זהה או קרוב לכך. זאת ועוד, מכיוון שיעקב מחויב בלעדית בסיפוק הצרכים ההכרחיים, אזי ברגיל, גם במקרים שבהם על פי הדין העברי יחויבו יעקב ורחל שניהם בסיפוק הצרכים העולים על ההכרחי, סך כל חיובו של יעקב יעלה על חיובה של רחל במידה ניכרת. זאת, חרף העובדה שהמשמורת הפיזית המשותפת גוררת פוטנציאל הוצאה זהה מצד שני ההורים עבור כלל צרכי הילדים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

7. נדגים את הדברים בעזרת דוגמה מספרית. נניח כי יעקב ורחל משתכרים כל אחד 10,000 ש"ח נטו, וכי לאחר הגירושין נחלק ביניהם הרכוש המשותף – לרבות דירת המגורים שמומשה – באופן שווה לגמרי, כך שמקורותיהם הכספיים של בני הזוג שווים. עוד נניח כי לאחר הפירוד שכר כל אחד מבני הזוג דירה בת 4 חדרי שינה – חדר מגורים, חדר עבודה ושני חדרי שינה לשלושת הילדים הקטינים – בעלות חודשית של 4,000 ש"ח. עם המעבר לשתי הדירות השכורות צייד כל אחד מההורים את דירתו בכל הציוד הדרוש לשלושת הילדים, גם כן בעלות דומה. בניכוי שכר הדירה שמשלם כל אחד מהם, נותר בידי כל אחד בראשית החודש סכום של 6,000 ש"ח עבור כל צרכי המחיה השוטפים שלו וצרכי הילדים ההכרחיים (בצד הוצאות נוספות שיוזכרו בהמשך) במהלך מחצית החודש שבה הילדים שוהים עמו. נניח עתה כי יש להפחית מסכום זה 2,500 ש"ח עבור ההוצאות הדרושות לכל אחד מההורים עבור צרכיו שלו, לרבות החזקת רכב ודלק, כך שבידי כל אחד מהם נותרים 3,500 ש"ח פנויים לכלל מזונות הילדים (פרט למרכיב שכר הדירה ששוקלל בנפרד לצורך הדוגמה). הנה, "בנקודת הפתיחה" – ובטרם "יתערב" דין המזונות הקיים – ליעקב ולרחל יכולת שווה לקיים את שלושת הילדים במהלך מחצית החודש שבה הם שוהים עם כל אחד מההורים.

8. דין המזונות הקיים מפר בבירור איזון זה שכן גם בנתונים אלה של משמורת פיזית משותפת הוא מחייב את יעקב להעביר לרחל את מלוא סכום הצרכים ההכרחיים עבור שלושת הילדים לתקופה של חודש שלם, מבלי לקזז בדרך כלשהי את ההוצאה הישירה שמוציא יעקב באופן ישיר עבור צרכים אלה. נניח כי יעקב יחויב בתשלום מזונות על הצד הנמוך, כך שבסך הכל, כולל מרכיב המדור, עליו לשלם לרחל סכום כולל של 3,000 ש"ח בחודש עבור הצרכים ההכרחיים של שלושת הילדים. כתוצאה מכך, בידי רחל יש עתה 6,500 ש"ח בחודש עבור צרכי הילדים, בעוד שליעקב נותרים 500 ש"ח בלבד. משמעות הדברים ברורה. בנתונים אלה, יעקב אינו יכול להיות צד למשמורת פיזית משותפת, שכן דלות אמצעיו תביא בבירור לפגיעה בטובת הילדים. זאת גם בהנחה שלכתחילה נמצאה המשמורת הפיזית המשותפת כעולה בקנה אחד עם טובת הילדים, ומשהראנו כי נתוני הפתיחה הכלכליים המקוריים של שני ההורים יכלו לאפשר אותה."

כך גם בסעיף 58 לפסק דינו כתב כב' השופט פוגלמן:

"58. ברם, הדין הקיים מעורר קושי ברור במקרים של משמורת פיזית משותפת – תופעה שאליה נחשפה המערכת המשפטית למן ראשית שנות ה-2000 (הלפרין-קדרי, הורוביץ וזילברברג, בעמ' 1239) – כפי שממחישה היטב הדוגמה שהבאנו בפתח דברינו (וראו הדין בפסקאות 5-8)."

כך בשלישית בסעיף 90 לפסק דינו כתב כב' השופט פוגלמן:

"90. הפרשנות הנוהגת של הדין העברי אינה מאפשרת בחינה פרטנית שכזו, כזכור, פרשנות זו מביאה לכך שבכל מקרה ומקרה מחויב האב בתשלום המזונות ההכרחיים לידי האם, גם כאשר המשמורת הפיזית היא משותפת, וכשברור שהוא עצמו נושא גם בהוצאות ניכרות עבור צרכי הילד."

הנחת היסוד, עליה חזר כב' השופט שלוש פעמים ולפיה לפי הדין העברי על האב להעביר לידי האם את מלוא סכום הצרכים ההכרחיים עבור התקופה של חודש שלם, מבלי לקזז בדרך כלשהי את ההוצאה הישירה שמוציא הוא על ילדיו, נשגבה מבינתי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לפי דין תורה אין כל ספק שהאב מחויב להעביר לידי האם את סכום צרכי הילדים בתקופה שהם אצלה בלבד, ולא ניתן להבין מאין "צפה" פרשנות זו, וכיצד עלה על הדעת שיש במקורותינו הקדומים מקור ולפיו כאשר המשמורת משותפת ישלם האב מזונות לאם עבור חודש שלם, ובנוסף יישא בהוצאות הילדים במחצית הזמן בה הם שוהים אצלו. אין ספק שלפי דין תורה חיוב המזונות יצטרך להביא בחשבון את משך הזמן בו הילדים שוהים אצל האב, ולקזזו מהסכום העובר לידי האם.

אם אכן פסקו אי פעם בתי המשפט פסיקה מוזרה כזו, ולפיה על האב להעביר לידי האם דמי מזונות גם על התקופה בה הילדים שוהים אצלו, פרשנות זו היא היא הגורם לנטל שהוטל על כתפי האבות. אין כל ספק שבבית הדין הרבני לא עלה על הדעת לחייב את האב פעמיים.

כשתמצא לומר, אמש חייבו בתי המשפט את האבות בדמי מזונות גבוהים, ודוקא מכח הפרשנות שאפשרה זאת גדל הנטל על האבות מנשוא.

לעומת זאת, בית הדין שלא עלה על דעתו לחייב את האב גם על התקופה בה שוהים ילדיו אצלו, חייב בדמי מזונות נמוכים יותר.

והנה אותם דמי מזונות עצמם שחויבו על ידי בית הדין אמש ונתפסו כנמוכים, הפכו להיות היום גבוהים כתוצאה מנפלאות הפרשנות.

נאמר כבר כעת. אמש כשחייב בית הדין מזונות שנתפסו כנמוכים, היה הדבר משום נאמנותו לדין תורה, ולא משום יחסו העוין לנשים, ממש כפי שכיום אין הוא עוין לגברים אלא עוסק במלאכתו בלא משוא פנים.

אין אנו מוחמאים מכך שהאם בחרה לתבוע את מזונות הילדים בבית הדין, ממש כפי שבעבר לא ערב לנו שהאבות בחרו לעשות כן.

"הצגת הבעיה שבמוקד הערעורים", כמו גם המחשתה היטב כלשון כב' השופט פוגלמן, תמונה ביותר ואין לה פשר. נקודת הפתיחה אם כן היתה צריכה להיות שונה לגמרי (יעוין בסעיף 66 לפסק הדין).

2. היחס למשפט העברי

משסיים כב' השופט פוגלמן להציג את הבעיה ממעוף הציפור, הוסיף להעמיק חקר (כלשון כב' השופט בסעיף 9 לפסק דינו).

בראש דבריו הציג את הדין הנוהג, וזו לשונו בסעיף 10:

"10. כאמור, סעיף 3(א) לחוק המזונות קובע כי דין המזונות של יהודים בישראל ייקבע על פי דינם האישי, הוא הדין העברי. עד היום, כנזכר לעיל, אומצה בפסיקתנו פרשנות לדין העברי שלפיה בגילאי 6-15 מוטלת על האב האחריות הבלעדית לסיפוק הצרכים ההכרחיים, דבר שברגיל מטיל עליו נטל כלכלי מוגבר. הצורך במתן מענה לקושי שמעורר הדין הקיים במקרים של משמורת פיזית משותפת הציף גם את קיומה של פרשנות מוכרת אחרת לדין העברי שלפיה בגילאים האמורים חבים שני ההורים בכלל מזונות הקטין, תוך שהחלוקה ביניהם תיעשה על פי יכולתם הכלכלית היחסית מכלל המקורות, לרבות הכנסה משכר עבודה. כעולה מעמדת היועץ המשפטי לממשלה שהוגשה בבע"מ 919/15 ומהחלטת מועצת הרבנות הראשית בישיבתה ביום 30.11.2015, מדובר בפרשנות שיש לה תימוכין של

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ממש. אימוץ פרשנות זו, משמעו שינוי הדין הנוהג, כך שתחת החיוב הבלעדי המוטל על האב במזונות הכרחיים בגילאים האמורים תוטל האחריות לסיפוק כלל הצרכים – ההכרחיים ואלה העולים על כך – על שני ההורים.

הנה כי כן, עד היום אומצה פרשנות אחת, ומהיום תאומץ פרשנות אחרת. שינוי הפרשנות לא נבע מהעמקה במקורות המשפט העברי שהולידה מבט חדש על דיני המזונות, אלא מהצורך לתת מענה לקושי שמעורר הדין הקיים במקרים של משמורת פיזית. כך "צפה" פרשנות מוכרת אחרת.

לא אותנטיות מחשבתית לפנינו, גם לא ניסיון להיות נאמן למקורות המשפט העברי, אלא קושי מעשי הגורם לשינוי הלכה.

בצער רב נוכל לקבוע שאין זה היחס הנכון למשפט העברי, ולא נוכל להימנע בהקשר זה ממחשבות נוגות. אם כך הוא היחס למשפט העברי בחוק המזונות, שכל כולו מבוסס עליו, מה יהיה היחס בחוקים שזיקתם למשפט העברי פחותה? !

בהמשך דבריו בסעיף 77 לפסק דינו, הוסיף כב' השופט פוגלמן נימוקים ערכיים לשינוי ההלכה.

"77. בהינתן שתי פרשנויות אפשרויות בשאלת הדין העברי החל על מזונות ילדים בגילאי 6-15, עלינו לבחור בזו אשר עולה בקנה אחד עם תפיסות היסוד של המשפט הישראלי וערכיו הבסיסיים [...]

אקדים ואומר כי בהמשך לדברים אלה, ומכל הנימוקים שיובאו בהרחבה להלן, סבורני כי הפרשנות אשר תיטיב להלום את ערכי היסוד של שיטתנו המשפטית היא זו שלפיה בגילאי 6-15 החיוב במזונות הוא מדין צדקה החל במידה שווה על שני ההורים. כתוצאה מכך, הדין לא יחייב עוד את חיובו הבלעדי של האב במזונות ההכרחיים, ויאפשר לחתור לחלוקת נטל הוגנת ושוויונית יותר בין ההורים תוך הבטחת טובת הילד, בנתון למכלול נסיבות העניין. אלו כוללות כמובן את מצבם הכלכלי היחסי של ההורים, בשים לב להכנסותיהם מכלל המקורות, לרבות הכנסה מעבודה, כמו גם את האופן שבו נחלקת ביניהם – אם נחלקת – המשמורת הפיזית."

הנה כי כן, עד עצם היום הזה כאשר תפיסות היסוד נטו לכיוון אחד, אומצה פרשנות אחת למשפט העברי, ומעתה כאשר השתנו תפיסות היסוד תאומץ פרשנות שניה.

אין כאן למידה וחתירה להבנת האמת הנובעת מהמשפט העברי, אלא התאמת פרשנויות שונות לתפיסות יסוד קיימות.

מכאן, קרובה היתה הדרך לפרש את המשפט העברי לפי החוק הנוהג ביחס למי שלא חל עליו דין אישי, כלשון כב' השופט פוגלמן בסעיף 79 לפסק דינו:

"79. אך מובן כי בתורנו אחר העמדה המשפטית הראויה בשאלת חלוקת נטל המזונות, אין לנו מקור פרשני קרוב ורלוונטי יותר מחוק המזונות עצמו (והשוו לבג"ץ 4790/14 יהדות התורה – אגודת ישראל – דגל התורה נ' השר לשירותי דת, פסקאות 27-30 (19.10.2014) [פורסם בנבו]). במסגרת חוק זה נדרש המחוקק הישראלי לשאלה כיצד ראוי לחלק את נטל המזונות בין הורים באותם מקרים שבהם זה אינו מוכרע על פי הדין האישי. על כך מצא המחוקק להשיב בסעיף 3(ב) לחוק המזונות כדלקמן [...]:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כלומר, המחוקק הישראלי סבר כי בהיעדר האילוף הנובע מן הדין העברי, ראוי לקבוע כי יש לראות בשני ההורים כמי שחייבים במזונות הילד, תוך שחלוקת החיוב ביניהם תוכרע על פי פרמטר כלכלי והוא השיעור היחסי של הכנסותיהם מכל מקור שהוא.

כמעט במטה קסם, אוחדו להם דיני המזונות לפי המשפט העברי ודיני המזונות למי שאין הדין הדתי חל עליו, ולפי פסיקתו החדשה של בית המשפט העליון נמצא כי הדין האישי החל על יהודים אבות לקטינים בגילאי 6-15 לפי המשפט העברי זהה לחלוטין להוראות החוק החלות על מי שאין לו דין אישי.

הגדילה לעשות כב' השופטת ד' ברק-ארז בסעיף 4 לפסק דינה:

4. "שאלה ש'ריחפה' מעל הדיון כולו נסבה על מידת השפעתו של המשפט העברי על הסוגיה שבפנינו. הלכה למעשה, כפי שעולה מחוות דעתו המפורטת של חברי השופט פוגלמן, קיים פער בין המקום הפורמאלי שיש למשפט העברי בסוגיה שבפנינו לבין העובדה שלמעשה הוא נשאר בסופו של דבר בשולי הדיון מן הבחינה המעשית. הכיצד? אכן, מן הבחינה העקרונית, בפסיקת מזונות חל, במקרה הרגיל, הדין האישי של ההורים וילדיהם. בהתאם לכך, נקודת המוצא של הפסיקה בעבר בנוגע להורים שהדין הדתי-יהודי חל עליהם הייתה כי האב הוא זה שחב במזונות ההכרחיים של ילדיו. אולם, בהליך שהתקיים בפנינו מסר היועץ המשפטי לממשלה כי עמדתה העדכנית של מועצת הרבנות הראשית היא כי קיימת מחלוקת פוסקים באשר לשאלה האם החיוב במזונות ילדים בגילאי 6-15 הוא מדין צדקה, ולכן חל על שני ההורים, או מכוח תקנת תש"ד, ולכן חל על האב בלבד בכל הנוגע למזונות ההכרחיים. מכל מקום, כפי שהסביר חברי, מועצת הרבנות הראשית לא הכריעה בין גישות אלה וקבעה כי היושבים בדין יכריעו בעניין לפי שיקול דעתם, תוך התחשבות ביכולותיה הכלכליות של האם. במצב דברים זה, עלינו לפנות לתפיסות הצדק והשוויון הכלליות של השיטה המשפטית במטרה להכריע בשאלה של אופן חלוקת המזונות בכל הנוגע לילדים בגילאי 6-15 המצויים במשמורת משותפת של הוריהם."

הנה כי כן, לא מוטל על בית המשפט לבחון את עמדת המשפט העברי לעומקו, אלא אדרבא להתעלם מחובתו זו ולפנות "לתפיסות הצדק והשוויון הכלליות של השיטה המשפטית".

הקורא נאלץ להישאר בתמיהה רבתית מדוע לא יהא כך הדבר גם בקטני קטנים עד גיל 6, ומדוע לא "תצוף" פרשנות כלשהי למשפט העברי המאפשרת זאת, וכך תהיה זהות גמורה בין חוק המזונות החל על מי שאין לו דין אישי לבין המשפט העברי.

ואכן כלשונו של כב' השופט נ' סולברג בסעיף 6 לפסק דינו:

6. "נזכור ונזכיר: טרם נשלמה המלאכה. ראשית, פסק דין זה מסדיר באופן חלקי בלבד את סוגיית מזונות הילדים, ואינו מתייחס לתשלום מזונות ילדים בגילאי 0-6, חובה שעודנה מוטלת במלואה על כתפי האב, תהיינה נסיבות העניין אשר תהיינה."

אכן, "טרם נשלמה המלאכה". נותר לנו לתהות, כיצד תושלם המלאכה ויבואו הדברים לידי שוויון? האם שוב "תצוף" פרשנות התואמת את תפיסות הצדק הרווחות כיום?

על פי תפיסות אלו הסיקו שבעה שופטי בית המשפט העליון פה אחד:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

“ הוחלט פה אחד כאמור בחוות דעתו של השופט ע' פוגלמן.

בגילאי 6-15 חבים שני ההורים באופן שווה במזונות ילדיהם מדין צדקה, תוך שהחלוקה ביניהם תקבע על פי יכולותיהם הכלכליות היחסיות מכלל המקורות העומדים לרשותם, לרבות שכר עבודה, בנתון לחלוקת המשמורת הפיזית בפועל, ובשים לב למכלול נסיבות המקרה.”

אנו חוזרים ומביעים את דעתנו, כי כשם שעול המזונות שהוטל על האבות בעבר על ידי בתי המשפט היה גדול מנשוא, כך ההקצנה אל העבר האחר בשם תפיסות הצדק והשוויון הכלליות של השיטה המשפטית תוביל אימהות וילדים לחרפת רעב.

הנה בתמצית חיוב המזונות לפי דין תורה:

החיוב שיוטל על האב יהיה סביר ומידתי, יכלול רק את הזמן בו שוהים הילדים אצל האם, יותר לאב די סיפק למחייתו, לא יכלול את המושג פוטנציאל השתכרות, ולא יטיל חיובים במצבים בהם יש להסתפק אם יש לחייבו.

רק לאחר קיומם של כל המרכיבים הנ"ל, יהיה מקום לבחון אם יש לחייב את האם. בכאב לב, נסיים ונאמר כי היה ניתן לצפות ליחס מכבד יותר כלפי המשפט העברי. ושמא זהו גורלו כאשר הוא מתפרש במישור תרבותי בלבד, ולא כתורה שהיא תורת חיים.

לעניינו

הסכום שהתבקש על ידי האם הוא 1,200 ש"ח לחודש לכל אחד מהילדים לתקופת הזמן בה שוהים הילדים אצלה. בנוסף עלות שכר הדירה עומדת על סך של 2,200 ש"ח, וחלק מדור הילדים עומד על סך 880 שקלים, ובסך הכל 3,280 ש"ח.

לפי סברתה, עולה כי צרכי ילד אחד (למלוא החודש) עומדים על סך 2,400 ש"ח, שהוא סכום גדול, למעלה מן הממוצע.

האב אמד את צורכי הילד הקטן בסכום של 1,000 ש"ח לכל צרכיו, כולל מדור, מלבד מחציות. גם סכום זה מוטה כלפי מטה.

ב. לפנינו יובאו העקרונות שלפיהם נקבע שיעור מזונות הילדים

בשו"ת שחר אורח (ח"א סימן יא) נדון שיעור חיוב האב במזונות קטני קטנים. מסקנת דברינו שם היא, שחיובו של אדם במזונות בניו ובנותיו אינו לפי עושרו אלא "כפי צרכם". כך כתב הרמב"ם בהלכות אישות (פרק יג הלכה ו), וכן נקטו הפוסקים להלכה.

שיעור זה של "כפי צרכם" אינו שיעור בסיסי להשבעת רעבונם בלבד, אף שיש מי שכתב כן, ומאידך גיסא אינו תלוי בעושרו של האב, אף שיש גם מי שכתב כן, אלא הוא שווה לשיעור מזונות שנאמר ביחס לעני שבישראל המחויב במזונות אשתו, המבואר במשנה כתובות (דף סד ע"ב).

כך עולה מדברי המגיד משנה בהלכות אישות (פרק יג הלכה ו), משו"ת הרשב"ש (סימן תקב), מחלקת מחוקק (סימן עג ס"ק ו ובסימן עא ס"ק א), וכ"כ בשו"ת הלכה למשה (אבן העזר סימן טו), בלב מבין (אבן העזר סוף סימן קלח), בלב חיים (אבן העזר סימן עא סעיף א), בספר חוות בנימין (חלק ב סימן מב) וכן דעת הגר"א (חושן משפט סימן צז ס"ק עא), ועוד.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בשומת שיעור זה של עניי שבישראל, נחלקו קמאי. הרמב"ם בהלכות אישות (פרק יב הלכה י) סבירא ליה שהוא שיעור מזונות אדם בינוני, וכן כתבו תלמידי ר' יונה הובאו דבריהם בשיטה מקובצת כתובות (דף סד ע"ב), וכן פסק הטור (סימן ע סעיף ג) והשלחן ערוך (שם), הגר"א (חושן משפט סימן צז ס"ק עא) ושאר פוסקים. הדברים אמורים הן לגבי מזונות והן לגבי כסות ומדור, אלא ששיעור המזונות אחד הוא בכל האנשים הבינוניים, ואילו שיעור הכסות משתנה, ומחויב בו האב לפי הפחות שבבינוניים, וכן נראה ביחס למדור.

משמעות הדבר היא שגם עניי שבישראל מחויב לזון את בניו כפי השיעור שמחויב בו אדם בינוני, כי בפחות מזה הרי הם "מקולקלים במעיהם", כמו שכתבה הגמרא בעירובין (דף פג ע"ב). אם כן את השיעור "כפי צרכם" ניתן לפרש שהוא "שיעור מינימאלי", ובלבד שיתבאר שיעור מינימאלי זה היינו כפי שניזון ומתכסה אדם בינוני.

שיעור זה של אדם בינוני משתנה לפי התקופות והמקומות, ויש לשומו לפי המקובל באותה העיר, כמו שכתבו הרמב"ם בהלכות אישות (פרק יב הלכה י), הסמ"ג (לא תעשה פא), השלחן ערוך (אה"ע סימן עג סעיף א), באר הגולה ובאור הגר"א (שם), השלחן ערוך (סימן ע סעיף ג) ובאור הגר"א (ס"ק ד) ושאר פוסקים.

קצת השיב על דברינו הרה"ג עדו שחר שליט"א, חבר ב"ד תל אביב בקונטרסו המקיף: "חובתם של הורים לזון את ילדיהם לפי דין תורה" (סימן ה).

עיקר דבריו מוסבים על באורו בדברי הרמב"ם בהלכות אישות (פרק יב הלכה י-יא). ז"ל הרמב"ם:

"כמה מזונות פוסקין לאישה, פוסקין לה לחם שתי סעודות בכל יום סעודה בינונית של כל אדם באותה העיר שאינו לא חולה ולא גרגרן, ומאותו מאכל של אנשי אותה העיר אם חטים חטים ואם שעורים שעורים וכן אורז או דוחן או משאר מינין שנהגו בהן, ופוסקין לה פרפרת לאכול בה הפת כגון קטנית או ירקות וכיוצא בהן, ושמן לאכילה ושמן להדלקת הנר ופירות ומעט יין לשתות אם היה מנהג המקום שישתו הנשים יין. ופוסקין לה שלש סעודות בשבת ובשר או דגים כמנהג המקום, ונותן לה בכל שבת ושבת מעה כסף לצרכיה כגון פרוטה לכבוס או למרחץ וכיוצא בהן.

במה דברים אמורים בעניי שבישראל אבל אם היה עשיר הכל לפי עשורו."

הרה"ג עדו שחר שליט"א דקדק מלשונו הכפולה של הרמב"ם "סעודה בינונית של כל אדם באותה העיר" וביאר שמה שכתב הרמב"ם "של כל אדם" פירושו: "סעודה בסיסית ממוצעת שכל אדם בריא באותה עיר אוכל", ואין מדובר בסעודה של אדם בעל רמת חיים ממוצעת, ומה שכתב הרמב"ם: "סעודה בינונית [...] שאינו לא חולה ולא גרגרן" פירושו שאת הצרכים הבסיסיים אומדים לפי אדם ממוצע.

לדבריו, נמצא ששיעור המזונות שמחויב בהם עניי שבישראל לאשתו, וכל אב לילדיו, אינו לפי כמות וסוג המזונות שאוכל אדם בינוני, אלא מזונות בסיסיים בלבד. את כמות המזונות הבסיסיים קובעים לפי כמות שאוכל אדם ממוצע, כך שבפועל כמות ואיכות המזונות אינה כפי שאוכל אדם בינוני אלא כפי הראוי לאדם עניי, דהיינו סעודה הכוללת מזונות פשוטים בלבד. וכך מתפרשים דברי הרמב"ם "סעודה בינונית" לא סעודה של אדם בינוני, אלא סעודה "של כל אדם".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואני לא כן עמדתי. דברי הרמב"ם מתפרשים כפשטם: "סעודה בינונית של כל אדם באותה העיר", דהיינו סעודה בינונית של אדם בינוני, שאליו כיון הרמב"ם באומרו "כל אדם". הדברים לדעתי פשוטים מעצמם, אולם כך גם מצאנו ראינו בדברי ראשונים.

כ"כ סמ"ג (לאוין סימן פא), וזה לשונו:

"מתוך שיטת התלמוד למדנו שכל תנא היה דן בארצו לפי ענין הארץ שהיה דר בה, אם כן עכשיו ראוי לדון שפוסקין לה בכל יום שתי סעודות בינוניות של בני אדם הדרים באותה העיר, ואין משערין לא בחולה ולא בגר, ומאותו מאכל שרגילין בינוניים של אנשי אותה העיר לאכול."

פעמיים שנה הסמ"ג את המלה "בינוני" הן ביחס לסעודות שבינוניות הן, והן ביחס לאוכליהם שגם הם בינוניים. שיעור המזונות הוא אם כן שיעור סעודה בינונית של אדם בינוני. כאמור, זהו גם פשט דברי הרמב"ם, ומה שכתב הרמב"ם "של כל אדם" היינו בינוני.

כך עולה גם מדברי הסמ"ק (מצוה רעז), וזה לשונו:

"מתוך שיטת התלמוד (דף מ"ז) למדנו שכל תנא היה דן בארצו לפי ענין הארץ שהיה דר בה, אם כן עכשיו ראוי לדון שפוסקין לה בכל יום שתי סעודות בינוניות של בני אדם הדרים באותה העיר, ואין משערין לה כחולה ולא כגר, ומאותו מאכל שרגילין בני אדם בינוניים של אותה העיר לאכול."

גם בדברי הסמ"ק הוכפל הביטוי "בינוני", הן לגבי הסעודה והן לגבי הסועד. חד הם, ואין לחלק ביניהם.

וכן כתב באורחות חיים (הלכות כתובות סימן טז) משמו:

"כתב הר"י מקורביל ז"ל מתוך שטת התלמוד למדנו שכל תנא היה דן בארצו לפי ענין הארץ שהוא דר בה ואם כן עכשיו ודאי ראוי לדון שפוסקין לה מזון שתי סעודות בכל יום בינוניות של בני אדם בינוניים הדרים באותה העיר לאכול."

הר"י מקורביל הוא הסמ"ק שהובא לעיל, ותמצית לשונו כפי שהביאה הארחת חיים: "שתי סעודות [...] בינוניות של בני אדם בינוניים". הדברים ברורים ופשוטים, ששיעור המזונות נמדד לחלוטין לפי אדם בינוני הסועד את סעודתו הבינונית. זהו פירוש לשון הרמב"ם: "סעודה בינונית של כל אדם באותה העיר", דהיינו סעודה בינונית של אדם בינוני, שהוא הינו "כל אדם". כלומר, "כל אדם" פירושו "סתם אדם", ולא כפי שהבין הרה"ג עדו שחר שליט"א.

כך עולה מדברי השירי ברכה (אורח חיים סימן קסח), שם הביא דברי רבינו ישעיה הראשון בפסקיו לכתובות כתב יד, בשם רב שלום גאון שכתב, וזה לשונו:

"המשרה אשתו זהו שיעור קטן למטה כדי קיום נשמה [...] ג' ביצים לכל סעודה, דב' סעודות ליום וב' סעודות יתרות לשבוע הם מ"ח ביצים. וזה לכאורה היה סמך לומר דשיעור שאחרים קובעים סעודה הוא יותר מג' ביצים, דלא אירינן בעניים וסעודתן הדלה."

אם כן לדעת רב שלום גאון הדין שנאמר במשרה את אשתו הוא "בעניים וסעודתם הדלה". שוב כתב החיד"א, וזה לשונו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"אבל ראיתי להרמב"ם פי"ב דאישות (ה"י) כתב דפוסקים לאישה שתין סעודות ביום סעודה בינונית של כל אדם באותה העיר באדם שאינו לא חולה ולא גרגרן. ומוכח דאכילת פרס הוא סעודה בינונית."

נראה כמבואר מדבריו שסעודה בינונית היינו של אדם בינוני.

עוד אני תמה על דברי הרה"ג שליט"א ממה שכתב הרמב"ם שפוסקין לאישה "מעט יין לשתות אם היה מנהג המקום שישתו הנשים יין". וכי מנהג עניים לשתות יין? אלא על כורחך ששיעור המזונות נמדד לפי אדם בינוני.

והנה הרה"ג עדו שחר שליט"א כתב שם שחייב המזונות הוא בסעודה שמורכבת מדברים בסיסיים, "ללא תוספות יקרות ומותרות." למבואר לעיל, החיוב הוא לפי מה שנוהגים אנשים לסעוד בסעודתם. כל מאכל שכלול הוא בסעודה של בינוניים באותה העיר אין לדונו כמותרות או כתוספת יקרה, וזהו שיעור החיוב בו חייב אב במזונות ילדיו.

דוק שכל דברינו הם באשר למזונות כפשטם, דהיינו מיני מאכל, ואין ללמוד מכאן שחייב האב הוא לפי רמת חיים של אדם בינוני. זהו עניין בפני עצמו שאין כאן מקומו, עיין מה שכתב בזה הרה"ג דוד דב לבנון שליט"א בפסק דין מבית הדין אשקלון תיק 135514/16. דברינו הם באשר לרכיבים המוסכמים והידועים: מזונות, כסות, ומדור, שבהם חייב האב כבינוני, וביחס למזונות חייב הוא לפי שיעור סעודה בינונית של אדם בינוני.

הרה"ג עדו שחר שליט"א לא הביא כל ראיה לדבריו, ואת כל יסודו בנה על קושיה אחת, וזה לשונו:

"הלשון: סעודה בינונית של כל אדם באותה עיר שאינו לא חולה ולא גרגרן, משמעו סעודה בסיסית ממוצעת שכל אדם בריא באותה עיר אוכל. ולא כפי שיש שלמדו מדברי הרמב"ם שמדובר בסעודה של אדם בעל רמת חיים ממוצעת, דזה לא יתכן לחייב בעל שהוא עני לשלם משהו שהוא מעבר ליכולתו. גם הפירוט של המזונות במשנה שם הוא בסיסי מאד. אלא הפירוש הוא כאמור, סעודה שמורכבת מדברים בסיסיים שמרכיבים סעודה של כל אדם באותה עיר, ללא תוספות יקרות ומותרות."

תמה תמה אקרא על קושיה זו. גם לשיטתו, הרי כתב הרמב"ם: "ופוסקין לה שלש סעודות בשבת ובשר או דגים כמנהג המקום." וכי לכל אדם יש בשר או דגים לסעודת שבת "כמנהג המקום"? הדברים עתיקים ונביא כאן דברי המשנה ברורה (סימן רמב"ס ק"א):

"בגדר מצוה זו יש ג' מאמרי חז"ל בזה (א) הא דאמרו דצריך לענגו בדגים גדולים וראשי שומן ותבשיל של תרדין שזה היה מאכל חשוב בזמניהם וכן בכל מקום ומקום לפי מנהגו יענוהו במאכלים ומשקים החשובים להם עונג [ולפי שמן הסתם רוב בני אדם עיקר ענוגם בבשר ויין ומגדנות לכך איתא בסימן ר"נ ס"ב דירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו]. (ב) הא דאמרו דאפילו דבר מועט שעשאו לכבוד שבת קיים מצות עונג שבת ואפי' כסא דהרסנא (היינו דגים קטנים מטונגין בשמן). (ג) הא דאמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות וחילוק כל אלו המאמרים הוא באופן זה דהיינו למאן דאפשר ליה - צריך לכבדו כפי יכלתו, ומי שהשעה דחוקה לו ביותר היינו שאין לו רק מזון ב' סעודות לשבת - בזה אמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ואינו מחויב לא בג' סעודות ולא בכסא דהרסנא, ומי שיש לו ממון כדי לקנות מזה מזון ג' סעודות ויותר מזה קצת - מחויב להוציא אותן על שבת כדי שיקיים ג' סעודות וכסא דהרסנא."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרי לנו שני סוגי עניים: האחד שעושה שבתו חול, והשני שאוכל כסא דהרסנא בלבד. ופשוט, שגם עניים אלו מחויבים לזון את נשיהם בשבת "בבשר" כמנהג המקום.

ועוד, את מנהג המקום כתב המשנה ברורה:

"בכל מקום ומקום לפי מנהגו יענגוהו במאכלים ומשקים החשובים להם עונג [ולפי שמן הסתם רוב בני אדם עיקר ענוגם בבשר ויין ומגדנות לכך איתא בסימן ר"נ ס"ב דירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו]."

אם כן, מה שכתב הרמב"ם שחייב לזון את אשתו בשלש סעודות שבת בבשר או דגים כפי מנהג המקום, אין כוונתו למיעוט העניים אלא לרוב בני אדם דהיינו בינוניים שיאכלו בשר, וחייב הרמב"ם גם את העני שבישראל לזון את אשתו יתר על מה שאוכל הוא בעצמו. ולשון הרמב"ם: "סעודה בינונית של כל אדם באותה העיר" מתפרשת סעודה בינונית של אדם בינוני, שהוא הינו "כל אדם".

לענ"ד אין כל קושי בדבר, ופשוט שמחויב אדם לזון את אשתו גם אם על ידי כך יצטרך לפחות ממזונות עצמו. ואם גם זה אין לו, ישכיר עצמו כפועל או יוציא בעל כורחו, לכל מר כדאית ליה, עיין שולחן ערוך (אבן העזר סימן ע סעיף ב).

כך מתפרשים דברי הגמרא (יבמות דף סב ע"ב):

"האזהב את אשתו כגופו, והמכבדה יותר מגופו, והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה, והמשיאן סמוך לפירקן, עליו הכתוב אומר: וידעת כי שלום אהלך."

פשוט אם כן שעל האדם לכבד את אשתו יותר מגופו. כן כתב מהרש"א בחידושי אגדות (שם), וזה לשונו:

"ומכבדה יותר מגופו דהיינו להלבישה בגדים מכובדים יותר ממנו כדאמרין קרי למאני מכבודתיה וק"ל."

כדברי המהרש"א הללו כתב היד רמ"ה (סנהדרין דף עו ע"ב), וזה לשונו:

"והא תניא האזהב את אשתו כגופו כלומר שחם עליה כמו שהוא חם על גופו אבל יתר מגופו לא שייך למימר שהרי אהבה דבר המסור ללב היא ואין אדם יכול לאהב את אחר יתר מגופו אבל לענין כיבוד דבר שאיפשר הוא שהרי יכול לכבדה יתר מגופו במלבושים שנאים יותר משלו."

אמנם נחלקו אחרונים אם מחויב הבעל לכבד את אשתו יותר מגופו או שמדת חסידות היא. הבאר שבע בחידושו למסכת כריתות (כח ע"א ד"ה מפני) פשיטא ליה שחייב הוא, ולכן התקשה על דברי הגמרא שכתבה שחייב הבן להקדים כבוד האב לכבוד האם מהטעם "שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו". והרי גם האב חייב בכבוד אשתו, "שהרי נמי אמרו חכמים (יבמות סב, ב) שיהא אדם מכבד את אשתו יותר מגופו." עיין שם מה שיישב. ואילו הערוך לנר (שם ד"ה גמרא) חלק על דברי הבאר שבע וכתב שמה שאמרה הגמרא ביבמות "המכבדה יותר מגופו" אינו חיוב מן הדין אלא מידת חסידות.

לשון הרמב"ם בהלכות אישות (פרק טו הלכה יט): "וכן צוו חכמים שיהיה אדם מכבד את אשתו יתר מגופו ואזהבה כגופו", נוטה שחייב הוא או שיכול להתפרש גם כהנהגה טובה. ובהלכות דעות (פרק ה הלכה י) כתב הרמב"ם "צוו חכמים ואמרו לעולם יאכל אדם פחות מן הראוי לו לפי ממונו וילבש כראוי לו ויכבד אשתו ובניו יותר מן הראוי לו". יתכן שאינו חובה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

גמורה, כפי שאפשר שהוא לגבי בניו. עיין עוד בלשון החלקת מחוקק (סימן ע ס"ק ג) שתובא לקמן.

כך או כך, אין כל קושי לומר שמחויב אדם לזון את אשתו יתר על מה שהוא אוכל בעצמו, גם אם על ידי כך יצטרך לפחות ממזונותיו שלו. ואם גם זה אין לו, ישכיר עצמו כפועל או יוציא בעל כורחו לכל מר כדאית ליה, וכנ"ל.

ועוד בשולחן ערוך (אה"ע סי' ע סעיף ב) כתב שאם אינו יכול ליתן לה אפילו לחם שהיא צריכה, כופין אותו להוציא. החלקת מחוקק (ס"ק ט) והבית שמואל (ס"ק ז) כתבו שכל שיש לו יכולת ליתן לה לחם אין כופין אותו ליתן גט בשביל לפתן ושאר דברים, ולדבריהם ודאי שלק"מ, שתקנת חכמים היא שכל שיש לו עליו לזון את אשתו בשיעור בינוני ואת עצמו יזון בפחות.

אולם הכנסת הגדולה, הובאו דבריו גם בהגהות רבי עקיבא איגר על הבית שמואל (סעיף א ס"ק ז הנ"ל), כתב ששיעור זה של "אפילו לחם שהיא צריכה" שווה לשיעור של עני שבישראל. וכן כתב החינא וחסדא (חלק ג דף קעז טור א). לדבריהם תוכל האישה אם תרצה לכופו לגרשה. כל קושית הרה"ג עדו שחר שליט"א היא לשיטת הכנה"ג, וגם לדידו לא קשיא מידי, כאמור.

ועוד כתב הרא"ש (כתובות פרק יב סימן א), וזה לשונו: "ולא נתנו חכמים קצבה למזונות אלא במשרה ע"י שלישי אבל כשהיא אצלו מתגלגלת עמו במה שהוא סועד הן רב הן מעט." ושוב לא קשיא מידי.

והנה החלקת מחוקק (סימן ע ס"ק ג) הביא שנחלקו בזה ראשונים, וזה לשונו:

"מפשט הלשון משמע ומסידור בעל המחבר דקאי אסעיף שקודם לו באישה האוכלת לעצמה אבל אם אוכלת עמו והוא עני ואין לו שום לפתן רק פת חריבה היינו דקאמר ברישא אוכלת ושותה ממה שהוא אוכל ושותה, אבל מסידור לשון הרמב"ם לא משמע כן אלא מיירי באוכלת עמו דאף שהוא אוכל פת חריבה יכבד אשתו יותר מגופו וצריך ליתן לה ליפתן ושמן ושאר דברים עיין שם."

דוק בלשונו שביאר שיטת הרמב"ם שהחויב לתת לאשתו יותר על מה שיש לו הוא משום "יכבד אשתו יותר מגופו", על דרך הבאר שבע שהובא לעיל.

נמצא אם כן שאין כל קושי לבאר דברי הרמב"ם כפשטם, וכפי שביארוהו הראשונים שהובאו לעיל.

בראש דברינו כתבנו שהפוסקים למדו ששיעור מזונות הבנים גם הוא כעני שבישראל. למה שהתבאר לעיל, מצאנו מקור לדבר בדברי הרמב"ם בהלכות דעות (פרק ה הלכה י):

"צוו חכמים ואמרו לעולם יאכל אדם פחות מן הראוי לו לפי ממונו וילבש כראוי לו ויכבד אשתו ובניו יותר מן הראוי לו."

דברי הרמב"ם הם תלמוד ערוך (חולין דף פד ע"ב):

"לעולם יאכל אדם וישתה - פחות ממה שיש לו, וילבש ויתכסה - במה שיש לו, ויכבד אשתו ובניו - יותר ממה שיש לו, שהן תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם."

נראה שמכאן מקור להשוואת האישה והבנים וקדימתם לבעל והאב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה כתב הרמב"ם בהלכות יום טוב (פרק ו הלכה יח): "והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו". נראה שאין מחויב לקנות בגדים יתר על יכולתו. אולם כד דייקנין, לא עסק הרמב"ם בדבריו אלו בחיוב כסות, שכן חיוב כסות נוהג אחת לשנה כמ"ש בהלכות אישות (פרק יג הלכה א): "כמה הכסות שהוא חייב ליתן לה, בגדים של חמשים זוז משנה לשנה". ואילו בהלכות יום טוב עוסק הרמב"ם בהלכות שמחת יום טוב הנוהגות בכל שלשת הרגלים, כמו שכתב שם (פרק ו הלכה יז-יח):

"שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו [...] הנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו."

החיוב לשמח את אשתו בכל רגל הוא "כפי ממונו", ואילו חיוב הכסות החד שנתי הוא גם לעניי שבישראל.

כתב הפרי מגדים (יורה דעה משבצות זהב סימן כח ס"ק א):

"כתב כנסת הגדולה בהגהות בית יוסף אות וי"ו דהא דאמרינן לעולם יכבד אדם אשתו ובניו יותר ממה שיש לו היינו במלבושים דר' יוחנן קרי למאני מכבודותא ולא באכילה ושתייה."

לכאורה דבריו שלא כמו שכתבנו. אולם עיינתי במקור הדברים, וזה לשון הרב כנסת הגדולה (הגהות בית יוסף יורה דעה סימן כח אות ה):

"כתב עוד בספר הנזכר, לא אמר רבי עזירא בגמרא דיכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו אלא במלבושים דמקרו מכבודותי, אבל באכילה כיון דהוזהר דיאכל וישתה פחות ממה שיש לו ולא ילוה אפילו לצורך עצמו, כל שכן למזונות אנשי ביתו, דגבי מזונות הוא עדיף מאשתו ובניו שצריך להיות בריא וחזק להחיות נפש אנשי ביתו."

מקור דבריו בספר דמשק אליעזר (לרבי אליעזר אשכנזי נדפס בלובלין שנת ת"ו). עין רואה שלא אמר דבריו אלא לעניין הלואה, וחידוש חידוש גדול שילווה לצורך בגדים לאשתו ובניו, ולא אמר דבריו כשיש לו.

הרה"ג עדו שחר שליט"א הוסיף להשיג על דברינו גם בעניין חיוב הכסות.

כתב הרמב"ם בהלכות אישות (פרק יג הלכה ב):

"העיקר שסומכין עליו שמחייבין אותו ליתן לה בגדים הראויים בימות הגשמים ובימות החמה בפחות שלובשת כל אישה בעלת בית שבאותה המדינה."

לשיטתו דייק הרה"ג עדו שחר שליט"א שלשון הרמב"ם "כל אישה" אין פירושה אישה בינונית, אלא כל אישה נשואה – עניה כעשירה – נקראת בעלת בית. ולמד מכאן שאין משערים באדם בינוני.

לאמור לעיל, הלשון "כל אישה" שנשתה שם (פי"ג ה"ב) שווה ללשון "כל אדם" (פי"ב ה"י), ופירושה אישה בינונית כמו שכתבו הסמ"ג, הסמ"ק והארחות חיים, הובאו דבריהם לעיל. כשם ששמין את חיוב המזונות בסעודה בינונית "של כל אדם", כך יש לאמוד את חיוב הכסות לפי "כל אישה בעלת בית". עוד ביארנו שיטת הרמב"ם בעניין חיוב כסות בשו"ת שחר אורח (ה"א סימן יא אות ט), עיין שם.

עוד רגע אדבר בעניין זה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

במשנה מסכת פאה (פרק ח משנה ז): "אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע". שיעור זה זהה לשיעור הפת שחייב עני שבישראל לתת לאשתו, כמבואר בגמרא כתובות (דף סד ע"ב) לשיטת רבי יוחנן בן ברוקה, שנפסקה להלכה. נראה מלשון המשנה שנותנים לעני את הפת בלבד, ולא את שאר מיני המזונות שמחויב בעל לתת לאשתו.

בתוספתא מסכת פאה (פרק ד הלכה ח) הובאו מיני מזונות נוספים, וז"ל: "אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע לן נותנין לו פרנסת לינה שמן וקטנית שבת נותנין לו מזון שלש סעודות שמן וקטנית דג וירק". וכן פסקו הרמב"ם בהלכות מתנות עניים (פ"ז ה"ח) והשלחן ערוך (יורה דעה סימן רנ סעיף ד), וז"ל:

"אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום, מככר בפונדיון מד' סאין בסלע. ואם לן, נותנין לו מצע לישן עליו וכסת ליתן מראשותיו ושמן וקטניות. ואם שבת, נותנין לו מזון ג' סעודות ושמן וקטנית ודג וירק."

בפירוש הריב"ם ל"משנה (שם) כתב שפרנסת לינה היינו שמן וקטנית. וכ"כ בפירוש הר"ש והרא"ש שם. עולה אם כן, שבמשך היום נותנים לעני לחם בלבד, ואת השמן והקטנית נותנים לו בלילה בלא לחם. לשיטתם מבואר שנותנים לעני פת בלבד. הנה לנו עני שיש לו למזונו פחות על מה שמחויב הוא לזון את אשתו. לדידי לק"מ, כמבואר לעיל.

אמנם הבית יוסף (יורה דעה סימן רנ סעיף ד) כתב, וז"ל:

"ובפ"ק דב"ב (ט). ובפרק כל כתבי (שבת קיח). מאי פרנסת לינה פוריא ובי סדיא ובתוספתא סוף פאה (פ"ד ה"ח) תניא לן נותנין לו פרנסת לינה שמן וקטנית ונראה מדברי רבינו שמשון (פאה פ"ח מ"ז ד"ה פרנסת) שהוא סובר דתוספתא פרושי קא מפרש מאי פרנסת לינה שמן וקטנית ואם כך היתה כוונתו יש לתמוה למה הוצרכו בגמרא לפרש דפרנסת לינה היינו פוריא ובי סדיא ולא פירשו פירוש התוספתא לכך נראה לי דהכי פירשו דתוספתא דפרנסת לינה לחוד ושמן וקטנית לחוד דפרנסת לינה היינו פוריא ובי סדיא כדמפרש בגמרא."

לא התבאר להדיא האם כונת הב"י לחלוק רק בפירוש התוספתא, או שיש כאן מחלוקת לדינא. בדרך אמונה (הלכות מתנות עניים פרק ז הלכה ח ס"ק נח) הביא מחלוקת בעניין זה, וז"ל:

"וקטניות שיהי' לו מה לטעום אם ירצה לטעום בלילה וי"א שהשמן והקטניות הוא לאכל עם זה את הפת ומיירי שבא לפני זמן האכילה וצ"ע א"כ למה דוקא אם לן נותנין לו את זה."

מכל מקום לשיטת הר"ש וסיעתו מבואר שנותנים לעני פת בלבד. לעני זה יש למזונו פחות על מה שמחויב הוא לזון את אשתו. לדידי לק"מ, ואדרבא מסתבר שהשיעור של מזונות שמחויב לזון את אשתו הוא כבינוני.

מסקנת הדברים אם כן היא כי האב חייב לזון את בנו כפי צרכם. אם כן, את השיעור "כפי צרכם" ניתן לפרש שהוא "שיעור מינימאלי" ובלבד שיתבאר ששיעור מינימאלי זה היינו כפי שניזון ומתכסה אדם בינוני.

שיעור זה של אדם בינוני משתנה לפי התקופות והמקומות ויש לשומו לפי המקובל באותה העיר, כפי שהבאנו לעיל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ג. דברי הרה"ג עדו שחר שליט"א

לאחר כתיבת דברי התורה שלמעלה ולחיבת הקודש העברנו לעיון הרה"ג עדו שחר שליט"א. אומר כאן כי לאחר עיון בדבריו אני על משמרתי אעמודה. מכל מקום הובאו כאן דבריו, והבוחר יבחר.

ז"ל הרה"ג עדו שחר שליט"א:

"הוזמנתי על ידי כב' אב"ד הגאון הרב אליהו אריאל אדרי שליט"א וחברי בית דינו, חברי הגאון הרב אבידן משה שפנייר שליט"א והגאון הרב אברהם צבי גאופטמן שליט"א לאכסנייתם, אכסניה של תורה, והתבקשתי להשיב כדרכה של תורה להשנות כב' האב"ד שליט"א על הדברים שכתבתי בקונטרסי "חובתם של הורים לזון את ילדיהם לפי דין תורה", בעניין שיעור מזונות הילדים. וזה החלי.

שיעור מזונות הילדים הוא כפי צרכם ולא כפי עושרו של האב. זו הדעה העיקרית להלכה. הדיון הוא מה בא בגדר של צרכים. כב' האב"ד ציין בקצרה כאן ובארוכה בספרו ובפסק דין קודם (בתיק ביה"ד באר שבע מס' 832329/4) לדברי הפוסקים שכתבו במפורש ובמשתמע ששיעור צורכי הילדים הוא כשיעור עיקר מזונות אישה. כלומר כשיעור מזונותיה של אשת עני בישראל שלא נאמרה בו ההלכה שהאישה עולה עמו ומקבלת מזונות לפי כבודו וכבודה. ראה גם מש"כ בקונטרסי (סי' ה' הע" 47 ו-48).

שיעור עיקר מזונות אישה מפורש במשנה בכתובות (ס"ד ע"ב), ונפסק ברמב"ם (שם פי"ב ה"י ו-י"א) ובשו"ע (אה"ע סי' ע' סעי' ג'). אף שהמשנה מפרטת את מזונותיה העיקריים של האישה, עשה הרמב"ם כלל לפרטים אלו וכתב שעל הבעל לתת לאשתו "סעודה בינונית של כל אדם באותה עיר שאינו לא חולה ולא גרגרן".

הדיון אם כן הוא מה בא בכלל דברי הרמב"ם הללו. דעת כב' האב"ד שסעודה בינונית שכתב הרמב"ם היא סעודה של אדם בינוני. ומה שכתב הרמב"ם כל אדם, היינו אדם בינוני שהוא סתם אדם. בהמשך הבדיל כב' האב"ד בין סעודה של אדם בינוני לרמת חיים ממוצעת של אדם בעיר וכתב שחובתו של אב היא לתת לילדיו את רכיבים הידועים והמוסכמים: מזונות כסות ומדור, כמו אדם בינוני באותה העיר.

דעתי כפי שכתבתי בקונטרסי היא, שסעודה בינונית הוא עניין של כמות ולא של איכות המזונות. לכן הרמב"ם בלשונו הזהב כתב: סעודה בינונית של כל אדם. מה משמע? שאלו מיני מזונות שכל אדם צורך, לאו דווקא אנשים בעלי יכולת כלכלית. גם לעניין כסות ומדור השתמש הרמב"ם בלשון: כל אישה בעלת בית. כב' האב"ד סבר שאישה בעלת בית אינה אשת עני אלא אשת בינוני. אולי פירש: בעלת בית – בעלת נכס. אך זאת מנין לו, והנכון לענ"ד הוא שבעלת בית היא אישה בעלת משפחה, שאינה רווקה או גרושה, שיש לה בעל שדואג לה לצרכיה.

לפירושו של כב' האב"ד, עני שבישראל צריך לזון את אשתו כבינוני שבאותה עיר. ועל דעת כן נשאה שינהג עמה כבינונים שבעיר. וכיצד אם כן יתקיים אותו עני שיפרנס את אשתו מעל ומעבר ליכולתו? השיב כב' האב"ד שישכיר את עצמו כפועל ויוציא בעל כורחו ויפרנס את אשתו, שעליו לכבד את אשתו יותר מגופו.

צר לי אך קושייתי על סברתו שסעודה בינונית היא סעודה של אדם בינוני, לא הובנה כראוי. כפי שהסברתי בשיעור שמסרתי בעניין בכנס הדיינים (חורף תשע"ח), הקושי הוא כיצד ניתן לומר שרבנו הרמב"ם פוסק הלכה לדורות שכל עני חייב לזון את אשתו כבינוני, שזו הוראה שאין לה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

קיום. תשובת כב' האב"ד שהבעל ישכיר את עצמו כפועל או יוציא בעל כורחו לא נהירה לי, וכי מנין לו שדברי הרמב"ם נאמרו בהולך בטל או בבעל נכסים שנוהג כעני, ולא באיש שממצה את יכולתו להתפרנס כמנהג גבריין יהודאין. זאת ועוד, שלפי דבריו כל עני צריך להתאמץ עד שיכולתו הכלכלית תהיה כשל בינוני ויפרנס את אשתו וילדיו כדינו, ומשיהיו כל עניי העיר לבינוניים, מעמד הבינוני בעיר ישתנה ויהיה בין הבינונים דהיום, הם העניים דאתמול, ובין העשירים, ושוב יאלץ הבעל להתאמץ ולהגדיל את הכנסתו, ואין לדבר סוף.

בשיחת טלפון שקיימתי עם כב' האב"ד לפני כמה חודשים, הציע ישוב אחר, שדברי הרמב"ם לא נאמרו בעני אלא בבינוני שיעשה עני על ידי תשלום המזונות. הדברים אינם מתיישבים על לבי. ראשית, דברי הרמב"ם על עני שבישראל נאמרו בהקדמה למה שכתב אחר כך שעשיר שבישראל חייב לזון את אשתו לפי עושרו. באותה מידה בינוני צריך לזון את אשתו לפי בינוניותו. ולפי דברי כב' אב"ד סדר הדברים היה צריך להיות הפוך, תחילה יכתוב הרמב"ם שבעל שיש לו אמצעים חייב לזון את אשתו לפי יכולתו. ואחר כך יכתוב ששיעור חובתו זו הוא עד שיהפוך בעצמו לעני שבישראל. שנית, מדוע המשנה והרמב"ם פירטו את מיני המזונות שעל הבעל לתת לאשתו, ולא כתבו שחובתו לזון את אשתו לפי יכולתו כדין עולה עמו וכו' עד שיעני, שהרי בבעל יכולת עסקינן. שלישית, וכי יעלה על הדעת שכל מי שאינו בינוני (עשירון רביעי ומטה) אינו מקיים את חובתו לזון את אשתו לפי דין תורה, ולדעת הרמב"ם וכמה מחשובי הראשונים אינו מקיים את מצוות התורה לזון את אשתו.

וזאת לדעת, שאת דעתי בעניין שיעור מזונות הילדים, לא ביססתי על שני דקדוקים ברמב"ם וקושיא אחת, כפי שנראה שסבר כב' האב"ד, אלא על מושכלות ראשונים בדיני מזונות ילדים, שחובת האב היא לספק את צורכי הילדים בלבד. ובלשון הח"מ (סו"ס ע"ג) "צרכן ההכרחי" (עי' אוצה"פ אה"ע סי' ע' ס"ק א' הע' ה' בשם חינוא וחסדא). המושג 'צורך הכרחי' אינו מתיישב עם דעת כב' האב"ד ברמב"ם ובראשונים שהאב חייב לזון את ילדיו כאדם בינוני באותה עיר, הוי אומר שבאותה עיר אין למי שהוא פחות מבינוני את צרכיו ההכרחיים. לשון נוספת ברמב"ם: "כסות המספקת", וכ"כ עוד אחרונים בעניין מזונות בכמה מקומות. גם לשון הגמ' בעירובין (פ"ג ע"ב): פחות מכאן מקולקל במעיו, שכתב כב' האב"ד שהיא מקור דברי הרמב"ם והראשונים, אינה מתיישבת עם דעתו שלפיה צריך לומר שדברי הרמב"ם נאמרו בעיר שבה מי שאינו ניזון כבינוני אינו זוכה למזונות מבריאם.

בקונטרסי (הע' 48) השבתי לראיה שהביא כב' האב"ד מדברי הגר"א (חו"מ סי' צ"ז ס"ק ע"א) שכתב שהמקור לדברי השו"ע (חו"מ שם סעי' כ"ג) שמסדרים לבעל חוב מזונות כבינוני שבעיר, הוא מהשוואה לדין של בעל שמשרה את אשתו על ידי שלישי, היא ראייה לסתור את דבריו. שאם בינוני שבעיר היינו כפשוטו בעל יכולת כלכלית ממוצעת באותו מקום, כיצד יעלה על הדעת שבעל חוב זה יאכל וחדו ונושיו יראו וידאבו. וראה בסמ"ע (חו"מ שם ס"ק מ"ח) ובאורים (ס"ק נ"ד) שנראה מדבריהם שמי שאינו בינוני צריך להרעיב את עצמו, ולדברי כב' האב"ד יש מרחק רב בין מעמד הבינוניים לבין עני שצריך לוותר על מזונות ולרעוב.

כדי לישוב את דברי הפוסקים הצעתי פירוש שלענ"ד מתיישב היטב עם לשון הרמב"ם ודברי האחרונים, שאת עיקרו כתבתי לעיל, וכעת ארחיב קמעא. דהנה מדויק מדברי הרמב"ם והראשונים ששיעור של סעודה בינונית שכתבו בא למעט סעודה של חולה וגרגרן. כלומר, של אנשים שיש להם סיבה מיוחדת לצרוך פחות או יותר מהכמות הממוצעת. ברם, גם במיני המזונות הבסיסיים יש לקבוע ממוצע שישקף את הצרכים הבסיסיים שבאותה עיר, שאם נאמר שהאב חייב רק במיני מזונות הנמצאים בארוחה של כל בני האדם כפשוטו, תלקה מידת הדין,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שבידוע שיש אנשים שנאלצים לוותר אף על צרכים בסיסיים מפני עוניים. ממוצע זה כמו הממוצע הכמותי הנ"ל אינו נקבע לפי רמת חיים ויכולת כלכלית אלא לפי הנסיבות, שאדם שאין לו נסיבות מיוחדות של עוני חמור שמחייבו 'לחתוך בבשר החי' או פינוק (שמצוי גם אצל דלים) שהופך כל דבר לצורך, כוללם במצרכי המזון הבסיסיים. ואף שלפי זה המזונות הבסיסיים אינם אחידים, על כורחנו כך הוא הדין, דהא כתב הרמב"ם שם שהמזונות נקבעים לפי מנהג בני העיר, ובידוע שמה שהוא בבחינת מזונות בסיסיים במדינה אחת הוא בבחינת מותרות במדינה אחרת.

וכעת אשיב בקצרה להשגות כב' האב"ד.

כב' האב"ד הסתייע בדברי הסמ"ג הסמ"ק והאורחות חיים שהם כמעט תואמים, ששינו מלשונו של הרמב"ם במקום סעודה בינונית של כל אדם, כתבו סעודה בינונית של אנשים בינוניים. ומכאן הסיק שגם הרמב"ם שכתב כל אדם, התכוון לאדם בינוני.

ובאמת לא ידעתי מדוע העדיף לרווח את דברי הראשונים ולדחוק את דברי הרמב"ם שכתב במפורש "כל אדם". ואולם נראה שאין כאן כל מחלוקת בין הראשונים, וכפי שכתבתי שכשם שכמות המזונות נמדדת לפי אדם בינוני שאין לו סיבה מיוחדת להרבות או להפחית מן המזונות, כך מיני המזונות שנכללים במזונות הבסיסיים נקבעים לפי מה שאדם בינוני שאין לו סיבה לוותר או להעדיף על צרכיו הבסיסיים כולל במזונותיו הבסיסיים. וזה שכתב הסמ"ג (וכע"ז בסמ"ק): שפוסקין לה בכל יום שתי סעודות בינוניות של בני אדם הדרים באותה העיר, ואין משערין לא בחולה ולא בגרגרן, ומאותו מאכל שרגילין בינוניים של אנשי אותה העיר לאכול. הרי שנאמרו כאן שני שיעורים, בכמות "לא בחולה ולא בגרגרן", ובמיני האוכלים "ומאותו מאכל שרגילין בינוניים [...] לאכול".

כב' האב"ד הקשה איך אפשר את דברי הרמב"ם שם שכתב שבעל חייב לתת לאשתו שלש סעודות בשבת, דג או בשר [...] הן במזונות בסיסיים של עני עסקינן, והוא אינו מחויב לענג את השבת בבשר ודגים כפי שהוכיח שם מדברי הפוסקים.

ונראה מדבריו שסבר שעני שבישראל הוא מי שזקוק לבריות או קרוב לכך, ולא היא. עני דהתם הוא כל מי שאשתו אינה עולה עמו, כלומר שיש לו כדי צרכיו הבסיסיים ובכלל זה מה שנחוץ לקיום מצות עונג שבת, ואין לו יכולת נוספת לתת לאשתו רמת חיים לפי כבודו.

ולמעשה גם כב' האב"ד שדחה את דברי מכל וכל, כתב במסקנת דבריו שהאב חייב במזונות מינימאליים, וחילק כאמור בין מזונות מדור וכסות של אדם בינוני לבין רמת חיים ממוצעת. ודבריו שגבו ממני, דהיאך ידורו בכפיפה אחת מזונות מינימאליים עם מזונות של אדם בינוני. ומה החילוק בין רמת חיים ממוצעת למזונות של אדם בינוני, דדא ודא חד הוא, שרמת החיים הממוצעת נקבעת לפי הרגלי הצריכה של אדם בינוני במזון במדור ובכסות.

וזאת למודעי, שהקונטרס שנכתב בעידודו של מורנו הראש"ל שליט"א שאף זכיתי לרונן לפניו על כמה מן העניינים שהתבררו בו, נכתב בדרך של עיון ובירור לפני דייני ישראל, וב"ה זכיתי וכמה מחשובי הדיינים, וביחוד כב' אב"ד הגאון הרב אדרי שליט"א דנו בדברים והשיגו כדרכה של תורה, בעל פה וכעת גם בכתובים, ואדהכי והכי רווחא שמעתתא.

עד כאן דברי הרה"ג עדו שחר שליט"א. והנה הדברים לפני המעיין. ישוטטו רבים ותרבה הדעת.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ד. מן הכלל אל הפרט

אני סבור כי יש להעמיד את דמי המזונות לשני הילדים על סך של 900 ש"ח לכל אחד מהם. מלבד זאת יישא האב בעלות המדור בסך של 650 ש"ח, ובסך הכל 2450 ש"ח. מלבד זאת יישא במחציות כמקובל, כפי שציין הוא עצמו בסיכומיו.

כך ייוותר לו למחייתו סכום הקרוב לשכר מינימום, ודומה שבזה יצאנו ידי חובת מלוא המדדים של דין תורה אף אם נאמר שחיוב מזונות הוא מדין צדקה.

הרב אליהו אריאל אדרי – אב"ד

קראתי את דברי תשובתו של כבוד הגר"א אדרי שליט"א על דברי ידידי הגר"ע שחר שליט"א, ואמנם בדברי הראשונים שהביא נראה כדברי הגר"א אדרי כי חיוב המזונות הינו לפי סעודה בינונית של אדם בינוני.

אך מה שהשיב על דברי הגר"ע שחר, שכתב שלא יתכן לחייב אדם עני לפי רמת חיים של אדם בינוני, ועל כן הפרשנות בדברי הרמב"ם הינה על עני ברמה בינונית, ועל כך השיב הגר"א אדרי, מדברי הרמב"ם עצמו, שבשבת צריך לתת לאשתו דגים ובשר, ואיך יתכן זאת למי שהוא עני, אין זו תשובה לענ"ד. מאחר וכמו שמצינו חיובים מיוחדים על העני בזמנים מיוחדים בשנה, כמו בחנוכה שחייב למכור כסותו לנר חנוכה משום פרסומי ניסא ובפסח עני חייב למכור כסותו לארבע כוסות, וכן מצאנו שיש פוסקים שעני מוכר כסותו לצורך קידוש היום (ראה גמרא מגילה כז, ב וראה בצפנת פענח שם שהביא מדין מכירת כסות לקידוש היום מקור לדברי הרמב"ם במכירת כסות לצורך נר חנוכה ועיין גם בציוני מהר"ן שם על הרמב"ם. ובפשטות כל הנהגה זו של מכירת כסות לקידוש היום לא נפסקה להלכה ואינה אלא מנהג חסידות כמו שכתבו בספר חסידים סימן רי ומסילת ישרים פרק יט על כל הנהגות האמוראים שם בגמרא במגילה) וכן מצינו ברמב"ם שבת פ"ה ה"א שצריך לחזור על הפתחים בשביל נר שבת (שכידוע יש בו משום עונג שבת וכבוד שבת), כך בשבת שיש חיוב מיוחד של עונג שבת, מדברי נביאים, ויש אומרים חיוב מהתורה (ראה משנ"ב ריש סימן רמב), שבו לא מתחשבים במצבו של העני ומחייבים אותו לעשות מעל ומעבר ליכולתו מפאת חשיבות מצות היום באותו מועד.

ב. בפסק דיננו הקודם הובאו דברי בעל חוט השני ממנו נראה כי האב ובני משפחתו קודמים בחיוב המזונות לאם ולבני משפחתה. ויש שהשיגו על כך מדיוק בדברי החוט השני, שכל זה כשאין לאם ממון אך כשיש לה ממון, היא קודמת. ואין הדברים נראים שהרי כל השאלה עוסקת כשהאב מת וגם אם יש לאם ממון אין היא קודמת למשפחת האב אלא למשפחתה, כמבואר שם. לא מדובר שם במקרה כמו שלנו שיש אב ואם לפנינו ונחייב את האם יחד עם האב כשיש לה. גם כל המקורות שהובאו שם בדין צדקה שיש חיוב על האם מדובר באופן שאין אב או שאין לאב מה לתת ובכך מדיני צדקה גם האם חייבת.

ג. לאחר שהוצאנו את פסק הדין בעניין חובת האב למזונות ילדיו, והדגשנו שעיקר חיוב המזונות מוטל על האב ולא על האם, שאלו רבים מדוע בעידן זה בו השתנו תנאי וצורת החיים מזמן חז"ל, ונשים רבות עובדות לפרנסתן ונושאות בנטל הכלכלי הרובץ על כתפי ההורים בכלכלת ילדיהם, מדוע לא נחייב את האם בשווה עם האב במזונות הילדים בפרט במצב של משמורת משותפת.

בפסק דין של ביה"ד טבריה תיק מס' 604877/10, ניתנה תשובה אחת לעניין זה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אף אנו נוסיף ונאמר, כי אף לא אחד מהפוסקים והדיינים הסוברים כי יש לחייב גם את האם, נתן משקל או הציע סברא לכך שצורת החיים השתנתה. שהרי כל בר בי רב יודע שבשביל להחיל חיובים ממוניים חדשים באופן גורף על כלל הציבור בעניינים שאינם מפורשים בהלכה, יש לכנס את כל רבני ודייני ישראל אל שולחן אחד על מנת להתקין תקנה שכזאת, וזאת, כידוע, וככל הנראה ניתן יהיה לעשות רק בכוא משיח צדקנו, הן מצד חילוקי הדעות הקוטביים בין המגזרים השונים והן בגלל דברי מרן החזו"א זצ"ל שהרבה לדבר על חוסר סמכות והעדר גדלות תורנית מספקת של דורנו לעומת דורות קודמים על מנת לתקן תקנות לציבור הרחב. (גם מועצת הרבנות הראשית בהחלטתה האחרונה בעניין זה מיום י"ח כסלו תשע"ו, לא קבעה מסמרות ונתנה שיקול דעת רחב לדיינים בעניין זה).

מצאנו תקנות רבות ושונות בענייני ממונות במשך אלפי שנים, אך אמירה כי המצב השתנה ועל כן הדין השתנה, היה נאמר תמיד במפורש על ידי גדולי הפוסקים אשר כל בית ישראל נשען עליהם, ולא כסברא יפה של יחידים.

תפיסות של צדק ושוויון, לא היו מעולם ולא יהיו לעולם פרמטר לקביעת הלכה, ולא יכירם מקומם של תפיסות אלו בין חובשי ספסלי בית המדרש ופוסקי ההלכה הצרופה והמסורה לנו מימות משה רבינו. בוודאי שלא להוציא ממון נגד הלכה פסוקה שיש בכך עוון חמור של גזל אצל כל ירא וחרד אשר דברי השולחן ערוך נר לרגליו ומהם לא יזוע.

בפרט שתפיסות אלה משתנות מידי תקופה ככל אשר תישאם רוח הזמן והמקום, ומקורם ברוח ליבראלית המנשבת בחלל העולם, שבין מטרותיה לקרוא תיגר על צורת התנהלות והרכב המשפחה בישראל ואשר מכנה כל עומד על המשמר – חשוך, וכל פורץ גדר – נאור יכונה.

מה עוד שסברות מעין אלה, על שינוי המציאות, סכנה טמונה בהן לקעקע את כל דברי השולחן ערוך, שכן ניתן למחוק סימנים שלמים בשולחן ערוך אבן העזר, למשל, העוסקים בעניינים הרכושיים שבין הבעל והאישה, לאור שינוי צורת המסחר והכלכלה וכן המאמץ בפרנסת הבית שהשתנה מאד מזמן חז"ל. וכן לא ייעשה. שהרי גלוי וידוע לכל, שאלמלא פסק דין בבלי המפורסם, היו כל דייני ישראל ממשיכים לפסוק בענייני רכוש לפי דין תורה ולא לפי צורת החיים המקובלת בעולם ובישראל.

(אגב אורחא נציין, כי פס"ד בבלי נולד בתקופה שנשים רבות עדיין לא עבדו או שהשתכרו בשכר נמוך יחסית לגברים וכל מטרתו הייתה להטיב עם הנשים. כיום, נשים רבות עובדות וחלק ניכר אף משתכר שכר גבוה הרבה יותר מהאיש ונשים רבות המגיעות לפנינו מתרעמות על כך שיש לאזן את זכויותיהן הסוציאליות ובכך נגרם להם הפסד עצום).

ד. אחד מהקשיים המלווים כל תיק מזונות, הוא לפסוק את הסכום שבפועל יש לשלם לילדים לאור עקרונות ההלכה. אין בהלכה נוסחה מתמטית מדויקת לקביעת הסכום, והדיין בכואו לפסוק הרי הוא כלולייך ההולך על חוט דק שתהום פעורה מתחתיו. שהרי אם יפסוק סכום גבוה מדי אשר איננו תואם את גדרי ההלכה, מיד נלכד בחשש עוון גזל החמור. ואילו יפסוק סכום נמוך מדי, הרי שיש בכך עוול גדול כלפי הילדים באופן שלא מתקיים החיוב הברור כלפיו הן מן הדין והן מן התקנה.

גם הוצאות המדור והתעריפים המקובלים בבית המשפט והחלוקה לפי אחוזים בין ילד אחד, שנים ושלושה, אינם הלכה למשה מסיני וניתן בהחלט לסטות מקו מנחה זה לפי העניין ובהתאם לרמה הכלכלית של ההורים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בנידון דידן מאחר והאב משתכר סכום של 6,400 ש"ח סך של 1,225 ש"ח לכל ילד כולל מדור, הוא בהחלט סכום העונה לדרישות הקטינים בהתחשב בגילם ובצרכיהם הבסיסיים באופן המותיר לאב סכום מספיק למחייתו.

הרב אבידן משה שפנייר – דיין

הנני מצטרף למסקנות.

הרב אברהם צבי גאופטמן – דיין

מסקנה

לאור כל האמור לעיל ביה"ד פוסק וקובע כי על האב לשלם עבור מזונות שני ילדיו סך של 900 ש"ח לכל אחד מהם. מלבד זאת יישא האב בעלות המדור בסך של 650 ש"ח, ובסך הכל 2,450 ש"ח. מלבד זאת יישא במחציות כמקובל, כפי שציין הוא עצמו בסיכומיו.

סכום המזונות צמוד למדד המחירים לצרכן ומתעדכן כל שלושה חודשים וחיובו ממועד הקרע, שהוא מועד סידור הגט, א' בתמוז תשע"ח (14.06.2018).

פס"ד זה ניתן לפרסום בהשמטת פרטי הזיהוי של הצדדים.

ניתן ביום ל' במרחשון התשע"ט (08.11.2018).

הרב אברהם צבי גאופטמן

הרב אבידן משה שפנייר

הרב אליהו אריאל אדרי – אב"ד